

Huwelijksreis naar Sobibor...

De Joden van het Huis van Aberson in Laag-Keppel

Het voormalige Jodenhuis of Huis van Aberson aan de Rijksweg te Laag-Keppel

De Joden die in de oorlog in het Huis van Aberson verbleven, droomden allemaal van het Beloofde Land. Maar ze eindigden bijna allemaal in de hel op aarde. De zoon van Jo Otten uit Drempt zocht uit wie die Joden waren en waarom ze in Laag-Keppel woonden.

Op 8 april 1943 verschijnen vier mensen voor de ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente Hummelo en Keppel: Heinz Israël Peglau (Berlijn, 1 juni 1920), Siegfried Israël Löwenstein (Tübingen, 23 april 1913), Elkan Bobbe (Den Haag, 10 maart 1916) en Lea Frank (Nijmegen, 22 maart 1923). De eerste twee, de getuigen, zijn Duitse vluchtelingen. De laatste twee, Elkan en Lea, groeiden op in Joodse weeshuizen; hij in Den Haag, zij in Utrecht. Op deze koude donderdag in april, de laatste dag van hun verblijf in Laag-Keppel, treden ze in het huwelijk.

Burgemeester in oorlogstijd

'Anbei beëhre ich mich Ihnen mit zu teilen, das ich heute eine Liste mit 39 in dieser Gemeinde wohnhafte jüdische Personen an die Zentralstelle für jüdische Auswanderung in Amsterdam eingesand habe.' Met deze in keurig Duits gestelde tekst verschaftte Jan Isaäk Cordes, burgemeester van Hummelo en Keppel, de Duitse bezetter op 14 juli 1942 de informatie die het lot van de Joodse inwoners van zijn gemeente een fatale wending zou geven. Het is niet gezegd dat Cordes daar op dat moment weet van had en ook niet of hij daar, indien hij het wél had geweten, ook maar iets aan had kunnen veranderen. Cordes was burgemeester in oorlogstijd. Die Zentralstelle für jüdische Auswanderung (letterlijk: het

Centraal Bureau voor Joodse Emigratie) was een Duitse instelling die lijsten als die van Cordes gebruikte om Joden op te pakken, in te sluiten en uiteindelijk naar Oost-Europa te deporteren.

Maar de Joden uit Hummelo en Keppel gingen niet, althans niet in de maand die de Duitsers voor ogen hadden, november 1942. Het lukte burgemeester Cordes namelijk om uitstel te krijgen: de boeren in de omtrek hadden de Joodse arbeidskrachten nodig om de grond te scheuren, de toentertijd gebruikelijke methode om laaggelegen landbouwpercelen te ontwateren. En in 1942 en 1943 was dat zelfs verplicht: er gold een zogeheten 'scheurplicht' voor boerenbedrijven.

Het Oude Huis van Aberson

Het scheuren van de grond was zwaar werk, maar de meeste Keppelse Joden deden het graag. Die enthousiaste Joden woonden op het adres B49, in wat menig bewoner van Laag-Keppel ook nu nog het Jodenhuis noemt (Rijksweg 66). Dat Jodenhuis werd ook wel 't Oude Huis genoemd, en ook Het Oude Huis van Aberson, want dat was het.

Sinds het vooraanstaande geslacht Van der Hardt Aberson de scepter zwaaide over de Keppelse IJzergieterij (sinds 1823), woonde de directeur steevast in 't Oude Huis. Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog overleed Herman

Anne, de vierde directeur Van der Hardt Aberson. Zijn vrouw Alida van Goens stierf niet lang daarna in 1941. De volgende directeur, Herman Anne Geerhard van der Hardt Aberson, brak vermoedelijk met de traditie. Hij trok niet in 't Oude Huis.

Zo kwam het dat er in de oorlog Joden in het Huis van Aberson woonden. Allemaal twintigers, de wieg van de meesten had niet in Nederland gestaan. Het was een bont gezelschap van vluchtelingen en landverhuizers in de dop. Want de Joodse jongeren in Laag-Keppel hadden één ding gemeen, ze droomden één en dezelfde droom: alia (ook wel geschreven als alijah en aliyah). Letterlijk betekent alia: opstijging, maar in dit verband staat het voor emigratie naar het land van de voorvaderen.

Aan het eind van de negentiende eeuw flakkerde in Joods-Europese kringen het verlangen op om zich te vestigen in de oudtestamentische gebieden rondom de stad Jeruzalem. In de eerste decennia van de twintigste eeuw groeide het verlangen naar alia, zeker nadat in 1918 het Ottomaanse Rijk ineenstortte en de Britten de zeggenschap over de voormalige Ottomaanse provincie Palestina kregen.

Geloof en Land

Overal in Europa ontstonden centra voor hachsjará (opleiding) waarin Joden zich voorbereidden op een leven in het door woestijngronden gedomineerde land van hun voorvaderen en, zoals men hoopte, hun nazaten. Daarom was de hachsjará vooral gericht op landarbeid en ambachtswerk.

In 1933 richtte de religieus-zionistische Mizrahi-beweging de vereniging Dath-va-Eretz (Geloof en Land) op, die verantwoordelijk was voor twee opleidingscentra, één in Franeker en één in Beverwijk. Ze werden, naar de landbouwnederzettingen in Palestina, kibboets genoemd.

De pioniers in spe, die ook Hebreeuws leerden, waren vooral Joden uit landen waar het antisemitisme in de jaren dertig angstaanjagende vormen had aangenomen. In de loop van de jaren dertig waren er zoveel Joden die Europa wilden verlaten dat de Britten zich gedwongen zagen tot het beperken van het aantal pioniers (chaloetsim) die zich in Palestina mochten vestigen.

Boer Oosterink van de hoeve Holsen

Al snel nadat nazi-Duitsland Nederland veroverde, verboden de Duitsers alle hachsjará-centra die aan zee waren gevestigd. De kibboetsen van Franeker en Beverwijk werden dus gesloten. Hoewel het dit niet met zekerheid is te zeggen, streek geen van de Franeker pioniers ooit in Laag-Keppel neer.

De oude boerderij Holsen aan de Broekstraat in Hummelo omstreeks 1960

De Beverwijkse pioniers belandden echter wel in de nieuwe kibboets, die viel onder de Joodse Centrale voor Beroepsopleiding, het inderhaast opgerichte verbond van hachsjará-centra. Die nieuwe kibboets was gevestigd in het Huis van Aberson in Laag-Keppel, waar naar schatting zo'n vijftig Palestina-pioniers voor kortere of langere tijd hebben verbleven. De langer verblijvende aanstaande chaloetsim werkten op boerenbedrijven in de omgeving. Zo knechtte de eerder genoemde Elkan Bobbe bij Oosterink op de hoeve Holsen.

Auschwitz, Sobibor en één in Mauthausen

Op de lijst van burgemeester Cordes staan de namen van 39 Joden die op 14 juli 1942 in de gemeente Hummelo en Keppel verbleven. Op twee na woonden ze allemaal in het Huis van Aberson: zeventien Duitsers, dertien Nederlanders, drie Oostenrijkers, drie Polen en één Hongaar.

Vier van deze jongeren overleefden de oorlog en gingen naar Het Beloofde Land. De anderen eindigden in de hel op aarde: veertien in Auschwitz, vijftien in Sobibor en één in Mauthausen. Op de website van de Community Joods Monument staan ze allemaal, sommigen met de foto's van hun vluchtelingenpassen.

Nadat ze op donderdag 8 april 1943 hun handtekeningen onder de huwelijksakte zetten, keerden Heinz (22), Siegfried (29), Elkan (27) en Lea (20) terug naar het Huis van Aberson in Laag-Keppel. Het is niet zeker of ze die avond de bruiloft (choepa) vierden. Hun koffers stonden klaar.

Op 9 april reisde het pas getrouwde paar naar concentratiekamp Vught, later werden ze samen naar Westerbork vervoerd, hun inktzwarte wittebroodsweken eindigden op 9 juli 1943 in Sobibor.

Lea Frank kreeg in het Utrechtse weeshuis waar ze vanaf 1935 verbleef, af en toe bezoek van tante Aleida Frank en haar dochter Alida Helena. Alida Helena trouwde in 1957 met de in Drempt geboren Johannes Otten. Die Jo Otten, mijn vader, woonde in de oorlog in Steenderen. Ik stel me zo voor dat hij, als hij door Keppel fietste, zijn hand opstak naar Lea, mijn moeders nicht.

Lea Frank